

ЛІТЕРАТУРА

1. *Багалій Д.* Автобіографія. 50 літ на сторожі української культури. – Харків, 2002.
2. *Багалій Д.* Історія Слобідської України. – Харків, 1990.
3. Комуніст. – 1931. – 18 січн.
4. *Кравченко В. Д. И.* Багалей: научная и общественно-политическая деятельность. – Харьков, 1990.
5. *Кравченко В. Д. И.* Багалій в світлі й тіні своєї “Автобіографії” // Багалій Д. Вибрані праці: У 6 т. – Харків, 1999. – Т. 1.
6. *Оглоблин О.* Пам’яті Дмитра Багалія // Укр. історик. – 1988. – № 1-4.

Юрій Ковалів

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ШКОЛА ЛЕОНІДА НОВИЧЕНКА

Далеко не кожному літературознавцю випала доля стати вповідником цілої епохи аналітичної свідомості. До таких “утаємничених” належить Леонід Новиченко (1914 – 1996). Літературно-критичний світ часто ототожнює його у своєму уявленні з теоретичною концептуалізацією “соцреалізму”, бо й справді потужна енергія його інтелекту спрямовувалася на утвердження цього квазітворчого методу (зійшов із кону історії разом із комуністичною системою), бо й справді відомий науковець поділяв ідеологеми тогочасного суспільства, що виявилися ілюзорними, антинаціональними й антихудожніми.

Однак, маючи непомильне дослідницьке чуття, неабиякий естетичний смак, володіючи тонким стилістичним пером, Л. Новиченко висвітлював істотні аспекти літературно-художнього процесу в його динамічній самототожності всупереч панівній доктрині в “галузі літератури та мистецтва”, тому його відкриття та наукові спостереження не втратили і не втраять свого значення в українській філології, правитимуть за зразок високої культури критичної рецепції. Будучи типовим сином свого часу з виробленим комплексом відповідних переконань, часто зумовлених тоталітарним соціумом, який використовував інтелектуалів для своїх ідеологічно-утилітарних потреб, він виявляв рідкісне чуття історичного руху, віднаходив адекватну відповідь на його суворі запити, навіть якщо доводилося докорінно переглянути власні світоглядні настанови. До речі, таку небезболісну для себе переорієнтацію пізній Л. Новиченко переживав наприкінці 1980-х – початку 1990-х років, коли перед дослідниками української літератури нарешті відкрилася можливість адекватного її осмислення з позицій об’єктивного історизму. Літературознавець, оперуючи цим поняттям, ніде не подав його дефініції й не з’ясував сутнісних характеристик. Очевидно, Л. Новиченко вкладав у нього потребу бачення літературних фактів такими, якими вони є, не застосовуючи до них невідповідні матриці. Це він продемонстрував у пізніх власних працях про творчість М. Рильського, П. Тичини, М. Бажана та ін., коли надто критично, чесно й безкомпромісно переглянув свої попередні судження, прагнув адекватнішої інтерпретації їхньої творчості. Повчальний урок, що його, на жаль, мало хто зрозумів і підтримав. Л. Новиченку таки нелегко було зважитися на цей мужній крок. Водночас він переймався жвавим інтересом до сучасного літературного життя, дивував

Леонід Новиченко

своїм проникливим розумінням лірики І. Калинця, Т. Мельничука, Л. Талалая, М. Вінграновського, А. Кичинського, В. Неборака та ін. Його відкритість динаміці мистецького світу промовиста, як і вміння інтерпретувати іманентні художні характеристики та завбачати вірогідні шляхи філологічних студій.

Власне, Л. Новиченко створив свою неофіційну літературознавчу школу з шорсткою дисципліною й високою культурою аналітичного мислення, спрямованого на концептуальне, адекватне тлумачення й розуміння феноменів письменства в культурно-історичному контексті, на точність й місткість рецептивних формулювань. Мені випала нагода бути причетним до неї, пройти ініціаційні, достоту суворі випробування, що поставали перед кожним, хто зважився ступити на її поріг. Я опинився тут, здавалось би, випадково. На початку 1980-х, після десяти літ учителювання немовби потрапив у смугу невизначеності, тимчасово працював кореспондентом газети “Зірка” і ні на що путнє не розраховував. Тоді М. Слабошпицький – заввідділом критики “Літературної України” запропонував мені відрецензувати кілька книжок, стати учасником дискусій, і це, певно, привернуло увагу Л. Новиченка, хоч там мій “полемічний” запал скидався радше на бурю в склянці води. Я мусив за рекомендацією Михайла постати перед відомим літературознавцем. Мене це, безперечно, пантеличило, як і те, що він запропонував мені вступ до аспірантури при Інституті літератури й своє керівництво над моєю майбутньою кандидатською дисертацією. Перспектива майбутнього учнівства навряд чи надила вчорашнього вчителя, та імперативна інтонація Л. Новиченка сприймалася неспростовною. Мені ще не уявлялися підводні камені, які проступили вже під час вступних екзаменів, бо “недремне” око, виявляється, стежило за мною ще від студентських років. Треба віддати належне Л. Новиченку: він зважився відстояти мою кандидатуру, запідозрювану владними структурами.

Якщо окреслити портрет Л. Новиченка як наукового керівника, то передусім треба назвати його рідкісне вміння формувати й стимулювати в кожній конкретній особі молодого науковця творчий потенціал дослідника, увиразнювати аналітично-синтетичний нахил у відповідну перспективу. Принаймні я можу завдячувати йому за тему дисертації. Ішлося про осягнення романтичної поезії 1920-х років, адже на початку 1980-х мало хто звертався до ще наскрізь табуованої й небезпечної для тогочасного соціуму літературної дійсності “Розстріляного Відродження”. Пам’ятається, мене більше вабила лірика шістдесятників, неперебутній вплив якої позначився на моїх поетичних інтересах. Проте Л. Новиченко з притаманною йому чоловічою твердістю переконав, що час освоювати доти гаразд не дослідженні материки української літератури, які невдовзі мають стати предметом широких філологічних студій. Його завбачення згодом справді підтвердилося. Коли мені відкрилася унікальна маловідома спадщина не тільки М. Бажана чи Л. Первомайського, а й унікальні доробки О. Влизька, М. Йогансена, М. Хвильового, “неокласиків”, М. Куліша, пізніше – представників “Празької школи” та ін., коли я відчув невимовну насолоду роботи в рукописних відділах, – ось тоді я з великою вдячністю усвідомив слушність твердої волі Л. Новиченка (це, можливо, аспіранти, схильні до розслаблювально-емотивних інерцій, не завжди відповідно сприймали). Це не означає, що його постать була немовби витесана з грубого каменю, навпаки в ньому проявлялися м’які риси характеру, які розкривалися в неофіційних ситуаціях, указували на глибину його людяності, на його тонку, чуйну натуру. Він завжди радів успіхам молодших колег, наприклад, захоплено демонстрував як взірець наукові роботи Г. Клочека або Л. Скупейка.

Л. Новиченко ставив перед собою й молодими вченими високу планку літературознавства, і це було цілком виправдано. Це ж стосувалося й стилістичної культури критичної рецепції, що нею вони мусили бездоганно оволодіти, як і професійним вмінням оперувати термінологічним апаратом, сформувані в собі техніку місткого й лаконічного вислову. У такій ситуації мовна описовість або оцінна неадекватність унеможливлювалися. Л. Новиченко владною рукою, із залученням методологічних засад психології й філософії, спрямовував своїх вихованців на шлях продуктивного літературознавчого аналізу як художнього тексту, так і стильової тенденції чи літературної доби в широкому культурологічному континуумі. Той шлях вони вже торували самі, покладаючись на власні інтелектуальні сили й естетичні критерії, простуючи до досягнення іманентної сутності літератури, до розуміння її специфіки в ситуаціях української, гаразд неструктурованої культури. Тут за визначальний орієнтир править Новиченків принцип об'єктивного історизму, що вимагає від дослідників уважного ставлення до художньої творчості та історичної долі письменства, до чесного зважування кожного інтерпретаційного кроку, кожного аналітико-синтетичного висновку, поза будь-якими "фігурами умовчання" та амбітними претензіями. Тому не дивно, що пізній Л. Новиченко присутній у наукових розвідках не тільки відділу історії української літератури ХХ ст. Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, а й у багатьох сучасних літературознавців.

Отримано 17 вересня 2018 р.

м. Київ

	<p>Українська фольклористична енциклопедія: У 2-х т. – Т. 1: А – Л / Упоряд., наук. редактор М. Дмитренко. – Київ: Сталь, 2018. – 740 с.</p> <p>У першій в Україні фольклористичній енциклопедії в двох томах, що її підготував колектив науковців відділу фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, розкрито феномен традиційної нематеріальної культури українців від давнини до нинішнього часу; розглянуто синкретичність і синтетизм фольклору, його зв'язки з мовою, міфом, ритуалом, магією, релігією, історією, етнографією, літературою, різними видами народного і професійного мистецтва; висвітлено походження та жанрове розмаїття фольклору, його національну специфіку, поетику; простежено зародження та розвиток української фольклористики як науки; подано інформацію про дослідників, збирачів, носіїв-виконавців фольклору (кобзарів, лірників, народних співаків, казкарів, оповідачів); охарактеризовано основні терміни, поняття та явища з теорії фольклору, історії фольклористики, сучасного стану досліджень, записування, архівного збереження, публікацій фольклору.</p> <p>Видання, яке вийшло до 100-річчя Національної академії наук України, розраховане на науковців, викладачів, працівників культури, всіх, хто цікавиться фольклором, етнографією, історією, духовною культурою.</p>
--	---